

Posudek diplomové práce Bc. Marty Gajdošové

na téma

„Význam rituálů v interiorizaci hodnot mladých lidí“

Diplomantka se rozhodla teoreticky i prakticky prozkoumat, jakou roli hrají rituály pro vnitřní osvojení hodnot u dospívajících lidí. K volbě zajímavého a aktuálního tématu ji motivoval zájem o prožívání mladých lidí, který souvisí s jejím dlouhodobým pedagogickým působením. Cíle práce jsou poměrně ambiciózní: „prozkoumat, jaké mají středoškoláci [...] osobní zkušenosti s rituály veřejnými, církevními, rodinnými i vlastními. Jak průběh a obsah těchto rituálů vnímají, zda jsou k jejich významům citliví a zda v nich shledávají hodnoty pro svůj život. A pokud cenný přesah rituálů do svých životů rozeznávají, jakým způsobem ovlivňuje jejich vnitřní postoje, směřování a normy.“ (s. 12). Metodicky postupuje autorka ve dvou krocích: Nejprve se na základě sekundární literatury zabývá teorií, přičemž propojuje tři oblasti poznání: teorii rituálů, teorii hodnot a poznatky o dospívání z oblasti vývojové psychologie. Poté předkládá vlastní kvalitativní výzkum. Práce má výrazně mezioborový charakter a je poměrně obsáhlá. Včetně seznamu literatury a přílohy s přepisy rozhovorů čítá 136 stran.

Teoretická část zahrnuje pět kapitol. V první kapitole „Vliv současných sociokulturních fenoménů na tradiční hodnoty“ (s. 13-24) se autorka věnuje charakteristice dnešní kultury a společnosti, v níž hodnotová formace mladých lidí probíhá. Činí tak na základě odborných studií z oblasti sociologie, psychologie i teologie (Zygmunt Bauman, Anthony Giddens, Anders Hansen, Pavel Hošek, Ladislav Rabušic, Elena Chromková, Věra Kuchařová: Zpráva o rodině 2020). Tematizuje problematiku současné proměnlivé doby ve velmi širokém záběru: od masové kultury a role médií, přes důraz na individualismus a svobodu jednotlivce, proměny rodinného života, sexuality a rolí muže a ženy, až po duchovní hledání, místo rituálů v postmoderní době a proměny hodnot v žijících generacích. Každý z jevů charakteristických pro naši dobu nahlíží kriticky prizmatem jeho dopadu na utváření hodnot. V návaznosti na Baumana si všímá „zrychlení“ dnešní doby a nepřeborného množství interakcí, které zamezují hlubšímu přemýšlení a reflexi, což snadno vede k dezorientaci člověka (s. 14). Kriticky hodnotí vliv sociálních sítí (s. 15), konzumerismus, který pronikl z materiální oblasti i do oblasti osobnostního rozvoje (s. 17), individualismus ovlivňující podobu rodinného života a partnerských vztahů (s. 18), chybějící napojení mainstreamového člověka na tradice a rituály (s. 21). Celkový pohled na současnou dobu vyznívá poměrně skepticky.

V kapitole druhé nazvané „Význam rituálů“ (s. 25-35) autorka vymezuje pojem rituálu v návaznosti na psychologickou definici Hartlových (*Psychologický slovník*, 2004, 511), přičemž

zdůrazňuje pojetí rituálů jako opakovatelného, tradicí určovaného dění, podtrhává expresivní funkci rituálů a jejich pozitivní, zejména stabilizační dopad na duševní a duchovní rozpoložení (s. 25n). Je škoda, že nezohledňuje také pohledy na rituál, které zdůrazňují jeho transformativní funkci (Viktor Turner) a které nevnímají opakování a kolektivitu jako nutně konstitutivní prvek rituálu (Catherine Bell). Později ve výzkumné části ovšem již téma transformativní funkce rituálu reflektuje (s. 89n). Stručně se zastavuje také u tématu symbolu a znaku v rituálu, a to v návaznosti na Tillichovo pojetí symbolu, a poté se obšírněji věnuje sociálnímu, psychologickému a duchovnímu významu rituálů pro život člověka (s. 27nn). V podkapitole 2.4 „Třídění rituálů“ (s. 29-34) představuje několik typologií rituálů, výsledek však v důsledku smíšení typologií různých autorů působí poněkud zmatečně. Lze ocenit, že autorka se pokoušela vycházet přímo z Genepovy zásadní knihy *Přechodové rituály*, nicméně některé její interpretace nepůsobí úplně jasně. - Např. na s. 29 píše: „Ve všech společenstvích a časech napříč rozličnými kulturami a geografickými podmínkami se obsahově rituály shodují.“ Něco takového však Genep netvrdí o rituálech obecně, ale pouze o přechodových rituálech. - Nebo na s. 30 píše: „Genep dělí rituály přechodu na: 1. rituály odluky, tzv. preliminační (např. pohřeb) 2. rituály pomezí, prahové, tzv. liminární (např. těhotenství) 3. rituály sloučení, tzv. postliminární (např. svatba).“ Tato věta vyznívá v tom smyslu, jako by Genep rozlišoval tři typy přechodových rituálů. Ve skutečnosti jde o rozlišení tří „obřadních sekvencí“ v rámci jednoho přechodového rituálu: sekvence odlučovací, prahové a slučovací; každá z těchto sekvencí má více či méně rozvinuté rituální prvky, což záleží na typu přechodového rituálu – u pohřbu dominují rituály odluky, u svatby rituály sloučení atd.

Ve třetí kapitole „Hodnoty“ (s. 37-46) se diplomantka zabývá otázkou, co je hodnota, tvorbou hodnotového systému a otázkou, jak žít naplněný život. Činí tak v návaznosti na odborné texty Irvina D. Yaloma, J. Lejeune aj. B. Luoma, A. H. Maslowa a Viktora E. Frankla. Kapitola je čtivá a je zjevné, že diplomantka se zde pohybuje na jistější půdě než v oblasti rituálu.

Čtvrtá kapitola pojednává o dospívání (s. 47-61). Autorka načrtává ontologický vývoj dítěte a místo rituálů v něm. Vzhledem k tématu práce je důležitý zejména oddíl 4.4 o hledání identity a hodnotové orientace mladých lidí (s. 51nn) a 4.5 „Rituály v dospívání“. V kontextu úvah o kritickém postoji mladého člověka k přejatým hodnotám a normám (viz např. s. 52: „Ctí jen tradice, které pro něj nejsou obsahově prázdné a přinášejí mu smysluplné hodnoty.“) by se nabízelo pojednat také o možném kritickém postoji ke zděděným rituálům, který měl svůj boom zejména v 60. letech 20. století. Téma kritiky vyprázdněného ritualismu však práce v této souvislosti neotevírá. Až v závěru se objevuje zmínka o tom, že prožívání rituálu jako něčeho smysluplného je ohroženo rozbitými rodinnými vztahy (s. 102). V oddílu 4.4 diplomantka popisuje dospívajícího člověka na jedné straně jako někoho, kdo touží po opravdovosti a autenticitě, na druhé straně jako někoho, kdo „zoufale hledá vnitřní jistoty, které by ho mohly alespoň trochu stabilizovat“ (s. 52). Pokud však mladý člověk vnímá rituály jako vyprázdněné, pak v nich jen těžko může nalézat onu jistotu, stabilizaci a autentické hodnoty. Tento směr úvah by mohl vést ke kritické reflexi dnešních rituálů, které se však autorka blíže nevěnuje. V páté kapitole diplomantka shrnuje výtěžky teoretické části. Praktická část je zaměřena na kvalitativní „výzkum prožitku rituálu v životě mladého člověka“ (s. 63-101) a představuje nejobsáhlejší část práce. Nejde v ní o to zjistit četnost výskytu určitých jevů, ale nahlédnout jejich pochopení, motivace, vzájemné vztahy. Cíle výzkumu jsou definovány tři. Diplomantka chce zjistit, (1) „zda dnešní adolescent vnitřně cítí, že rituály ke

svému životu potřebuje, zda je aktivně vyhledává a popřípadě je sám utváří“, (2) „jaký vliv má prožitek rituálu na jeho rozhodnutí, postoje, životní hodnoty“ a (3) zda „je zkoumané vnitřní pohnutí odlišné mezi dětmi vychovávanými v sekulárním a církevním prostředí“ (s. 63). Výzkum je prováděn s pomocí dvou metod: formou etnografického pozorování a s pomocí metody tzv. zakotvené teorie (*grounded theory*), pro jejíž tvorbu posloužilo 12 polostrukturovaných rozhovorů s žáky středních škol. Rozhovory s mladými lidmi se odehrávaly ve větším městě Ústeckého kraje, a to v prostorách domova mládeže středních škol a při církevních mládežnických akcích. Mezi respondenty diplomantka zahrнула mladé lidi ze dvou odlišných prostředí: středoškoláky ze sekulárního prostředí a jejich vrstevníky pohybujícími se aktivně v církevním prostoru. Výzkumná část je provedena s velkou pečlivostí a pozorností k teoretickým východiskům. V analytické části se diplomantka zaměřuje na hledání vztahů a souvislostí mezi zakoušenými rituály a konkrétními hodnotami (např. kvalitní vztahy, láska, humor, přátelství, odpuštění, sebehodnota, sebeidentita, moudrost, bezpečí, být spolu, změna myšlení a chování, služba a pomoc druhým atd.) V závěrečné diskuzi pak reflektuje výtěžky vzhledem k vytčeným cílům. Poukazuje na to, že řada dětí si potřebu rituálů uvědomila až v průběhu rozhovoru o rituálech a hodnotách, což má významný vliv na výsledky výzkumu (s. 102n). V uvědomování si potřeby a významu rituálů u dětí ze sekulárních a křesťanských rodin nachází zřetelný rozdíl (s. 104). V neposlední řadě zjišťuje, že dospívající si z rituálů odnášejí především kvalitní vztahy s nejbližšími.

Celkově práci hodnotím jako velmi zdařilou. Výrazně se v ní projevuje dobrý pozorovací talent diplomantky, která velmi citlivě vnímá, popisuje a reflektuje situaci dnešního mladého člověka. Je zde patrné hluboké zaujetí zkoumanou problematikou, které ovšem někdy brání většímu nadhledu nad vlastní názorovou pozicí. Diplomantka usiluje propojovat oblasti různých vědních disciplín, což je chvályhodné. V některých oblastech se jí daří uchopovat problematiku přehledněji (např. oblast sociologie a etiky), v některých méně přehledně (např. v kapitole o rituálech). S literaturou pracuje zkušeně, zohledňuje poměrně velké množství titulů, jen je škoda, že více nepracuje se zahraniční literaturou. Z jazykového hlediska má práce velmi dobrou úroveň (hrubka na s. 54 ve shodě podmětu s přísudkem „děti potřebují..., aby se zorientovali“ je snad jedinou výjimkou z pravidla). Diplomantka má bohatý, místy až poetický slovník. Někdy se její myšlenky až příliš rozbíhají do šíře, občas se opakují, na některých místech jazyk sklouzává k přílišné květnatosti. Navzdory těmto drobným nedostatkům práce patří k nadprůměrným, bohatě splnila cíle, které si vytkla. Vřele ji doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení písmenem B.

Otázky k diskusi při obhajobě:

1. Znáte nějaké definice rituálů, které pojmají rituál jiným způsobem, než je psychologická definice Hartlových (např. v otázce jeho opakovatelnosti a vázanosti na tradici)?
2. V práci tvrdíte, že mladí lidé mají potřebu rituálu a touží po něm (např. s. 72). Jak moc je tato jejich potřeba vůbec uvědomělá?
3. Setkáváte se ve svém pedagogické praxi také s odporem mladých lidí vůči rituálům? Pokud ano, čím je tento odpor motivován?